

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДНИК РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН STATE INFORMATION SECURITY AS A COMPONENT OF DEVELOPMENT OF PUBLIC RELATIONS

У забезпеченні життєдіяльності нової цивілізації особлива роль належить інформації та знанням, стабільність її функціонування визначається якістю інформаційно-технологічних рішень. Водночас цей процес має неоднозначний характер: сталий розвиток суспільства вже немислимо без цілеспрямованої глобальної інформатизації, з одного боку, і підвищенням ступеня уразливості соціальних об'єктів від інформаційного впливу – з іншого.

На цей у всіх сферах життєдіяльності суспільства чітко позначився клас нових видів загроз та небезпек, пов'язаних зі застосуванням новітніх технологічних засобів, які мають безліч варіантів свого прояву: спотворення інформації, фальсифікація реальності віртуальними світами, хакерство, піратство й розробка вірусних програм, маніпулювання свідомістю людей, підміна цілей та способу життя нав'язаними стандартами, інформаційні війни тощо. Таким чином, поряд з позитивними результатами процесу використання інформаційних технологій вже проявилися досить серйозні негативні ефекти, такі як «цифрова нерівність», комп'ютерна злочинність, комп'ютероманія, формування «машинного» стилю мислення, зниження у людей інтересу до реального світу.

Безперервне зростання потужності інформаційних технологій, їх масштабне впровадження призвели до трансформації системи цінностей, сучасне суспільство відчуває глобальну ціннісну кризу. У подібних умовах абсолютно очевидно, що роль інформаційної безпеки незмірно зростає.

Осмислення сукупності інформаційних процесів щодо забезпечення безпеки знаходить велике значення для суспільства. Цілком закономірним є пошук основоположних цінностей, які зададуть орієнтири майбутньому розвитку суспільства, закладуть фундамент, на якому базується внутрішній світ людини, що визначає стійкість суспільства загалом.

У сучасних умовах вирішення проблеми захисту суспільства в інформаційній сфері повинно мати комплексний системний характер та здійснюватися на різних рівнях: нормативному, інституційному та особистісному. **Ключові слова:** інформаційна безпека, інформаційне суспільство, інформація,

інформаційне середовище, інформаційні ризики, суспільні відносини, інформаційні технології.

In ensuring the vital activity of the new civilization, a special role belongs to information and knowledge, the stability of its functioning is determined by the quality of information and technological solutions. At the same time, this process is ambiguous: the sustainable development of society is already inconceivable without targeted global informatization, on the one hand, and increasing the degree of vulnerability of social objects from information impact, on the other.

Currently, in all spheres of society's life, the class of new types of threats and dangers associated with the use of the latest technological means has clearly affected, they have many options for their manifestation: information distortion, falsification of reality by virtual worlds, hacking, piracy and the development of virus programs, manipulating people's minds, substitution of goals and lifestyle by imposed standards, information warfare and etc. Thus, along with the positive results of the process of using information technologies, quite serious negative effects have already appeared, such as "digital inequality", computer crime, computer science, the formation of a "machine" style of thinking, and a decrease in people's interest in the real world.

The continuous growth of the power of information technologies, their large-scale implementation has led to the transformation of the value system, modern society is experiencing a global value crisis. In such conditions, it is clear that the role of information security is growing immeasurably. Understanding the totality of information processes for ensuring security is of great importance to society. It is quite natural to search for the basic values that will set the guidelines for the future development of society, lay the foundation on which the human inner world is based, and determines the stability of society as a whole.

In modern conditions, the solution to the problem of protecting society in the information sphere should be of a comprehensive systemic nature and carried out at different levels: normative, institutional and personal.

Key words: information security, information society, information, information environment, information risks, public relations, information technologies.

УДК 004.9:316

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-17-25>

Панченко О.А.

д. мед. наук, професор, заслужений лікар України,

директор

ДЗ «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр Міністерства охорони здоров'я України»,

президент

Громадська організація «Всеукраїнська професійна психіатрична ліга»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Якісно новий підхід, який би розглядав інформаційну безпеку в конкретно-прикладних аспектах та внутрішній стан всієї соціальної системи, представляється перспективним напрямом у вивченні проблем цієї галузі, що забезпечує ефективне функціонування та успішний розвиток інформаційної сфери і суспільства загалом.

На цей час очевидна потреба у тому, що діюча система безпеки повинна організувати

захист основних прав і свобод, гарантувати рівноправну участь всіх суб'єктів інформаційної взаємодії в системі глобальної безпеки. У зв'язку з цим значення досліджень соціального характеру інформаційної безпеки тільки зростає, оскільки сприяє реалізації таких ключових обов'язків держави, як забезпечення безпеки в інформаційній сфері, формування оптимальних умов для її інтеграції в глобальне інформаційне суспільство, вироблення науково обґрунтованої загальної теорії інфор-

маційної безпеки. Дослідження інформаційної безпеки пов'язане з формуванням якісної системи інформаційної безпеки, що відповідає вимогам сучасного суспільства, що створює безпечні умови для подальшого поступального руху цивілізації, а також для нагальних потреб розвитку держави.

Вивчення цієї проблематики має велике значення для розуміння специфіки інформаційної безпеки і її величезного впливу на подальший розвиток суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Протягом декількох десятиліть, особливо в другій половині 20-го століття, інформаційна безпека є об'єктом наукових досліджень. Перші розробки в зазначеній галузі пов'язані з дослідженнями фахівців з питань комп'ютерної безпеки країн Заходу після 60-х років. З того часу західні вчені не перестають цікавитися питаннями, що виникають в сфері інформаційного протидорства та інформаційної безпеки. З численного ряду теоретичних досліджень проблем інформаційної безпеки виділимо роботи Д. Альбертса [9], М. Лібіцького [11], Р. Шульца [12], А. Едельштейна [10], які вивчають різні аспекти впливу інформації на економічні, політичні, культурні та військові процеси в міжнародних відносинах.

Вітчизняна наукова думка звернула увагу на проблеми інформаційної безпеки в 90-і роки ХХ століття в рамках забезпечення національної безпеки держави, подолання технологічної та науково-технічної залежності від зовнішніх джерел. Останні два десятиліття характеризуються інтенсивним вивченням цієї сфери. Вітчизняним і зарубіжним науковим дослідженням властива багатосторонність висвітлення питань інформаційної безпеки. Водночас відсутність єдиної концепції інформаційної безпеки держави як складника розвитку суспільних відносин свідчить про недостатній рівень розробленості теми.

Міждисциплінарна проблематика інформаційної безпеки є предметом досліджень А.Н. Асаула [1], К. Захаренко [3], А.І. Позднякова [7] та інші, синтезувати гуманітарну і технічну складові інформаційної безпеки намагаються І.М. Панарін [6], Г.Г. Почепцов [8] та інші, соціологічні та політологічні аспекти проблеми розкриваються в роботах Ю.П. Лісовської [4], Ю.Є. Муравської (Якубівської) [5] та інші. Автори, керуючись вимогами сучасного стану соціуму, розробляють проблеми безпеки розвитку і функціонування держави, суспільства і особистості. Вони обґрунтовують положення про те, що стан інформаційної безпеки такої соціальної системи, як суспільство, безпосереднім чином

залежить від забезпечення потреб та інтересів соціальних груп і людини. Збільшення шансів у соціальній системі, яка прагне підвищити рівень своєї безпеки, досягається за умови першочергового захисту інтересів людини. Важливо вказати, що дослідники відходять від принципу пріоритетності окремих складників національної безпеки залежно від ситуації. Згідно з їхнім поглядом шлях до безпеки знаходиться тільки в єдності основних сфер життя суспільства. Зазначені дослідження стали підґрунтям для наших досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання важливості дослідження інформаційної безпеки держави як складника розвитку суспільних відносин залишається досить актуальним. Вибрана тема дослідження покликана сприяти вирішенню проблеми інформаційної безпеки суспільства, держави та особистості.

Мета статті – розкрити поняття інформаційна безпека, дослідити інформаційну безпеку держави як складник розвитку суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. Формування інформаційного середовища є закономірним етапом еволюції сучасного суспільства, що характеризується насамперед масштабним впровадженням інформаційних технологій і розвитком глобального інформаційного простору. Процес становлення нового суспільства, зумовлений впровадженням інформаційних технологій, потребує правильного усвідомлення його інформаційної специфіки і конструктивного розвитку закладеного в ньому потенціалу.

На зламі ХХ і ХХІ століття людство зробило крок до кардинальних технологічних перетворень, пов'язаних з виникненням нового ряду значних небезпек і ризиків. Сьогодні інформаційні технології, що розглядаються як фактор, який спричиняє величезний вплив на глобальний розвиток суспільства і формування інформаційної реальності, вплинули на свідомість людини і його можливості, змінили життя суспільства, трансформували пріоритети і цінності. Як ці високі технології, будучи засобом здійснення життєдіяльності людини, будуть застосовані в майбутньому, залежить від суспільства і його вибору.

На загальному фоні деформації системи цінностей інформаційна сфера виявилася серцевиною економічних, соціальних, політичних та інших конфліктів в суспільстві. З ряду інформаційних небезпек і ризиків, систематизованих щодо сфер життєдіяльності суспільства, виділимо реальну загрозу «інформаційного розшарування», розквіт комп'ютерної

злочинності, потенційну загрозу дегуманізації праці і реальну загрозу техностресу, виробництво нових видів інформаційної зброї, загрозу інформаційного колоніалізму, розвиток різних видів захворювань, загрозу маніпулювання людською свідомістю, що веде до психічної та соціальної дезадаптації людини. Так, перед людиною розгорнулися всі масштаби проблем інформаційної безпеки – суперечності між наданими можливостями інформаційних технологій, з одного боку, і негативними ефектами, небезпеками, ризиками їх застосування в деструктивних цілях щодо особистості, суспільства, держави – з іншого. Внаслідок цього забезпечення безпеки результатів використання інформаційних технологій, усунення інформаційних небезпек і ризиків в рамках стратегії інформаційної безпеки стають стратегічною проблемою світового суспільства.

Інформаційна безпека представлена як стійкий стан інформаційної сфери, що забезпечує свою цілісність і захист об'єктів за наявності несприятливих внутрішніх і зовнішніх впливів на основі усвідомлення соціальними суб'єктами своїх цінностей, потреб (життєво важливих інтересів) і цілей розвитку. Основний зміст поняття «інформаційна безпека» полягає в забезпеченні безпеки інформації; забезпеченні безпеки суб'єктів інформаційної взаємодії від негативного інформаційного впливу; задоволенні інформаційної потреби суб'єктів інформаційної взаємодії за допомогою забезпечення безпечного стану інформаційного середовища. Отже, основний системоутворюючий зміст інформаційної безпеки визначає її як цілісний соціальний феномен об'єктивного розвитку сучасного соціуму, спрямованого на сприяння гармонійного розвитку інформаційного суспільства.

Інформаційна безпека охоплює такі напрями:

- забезпечення захисту інформаційного простору, що підтримує справедливий розподіл своїх благ і ресурсів;
- сприяння процесу переходу до сталого розвитку загальносвітового інформаційного середовища;
- забезпечення стану захищеності культурального генофонду людства в умовах глобалізації.

На сучасному етапі розвитку суспільства ефективно забезпечення інформаційної безпеки дозволяє вирішувати ключові питання практично всіх видів національної безпеки. Інформаційна безпека є важливим складником системи національної безпеки, і від успішного вирішення питань цієї сфери залежить забез-

печення глобальної загальносвітової безпеки.

Своєю чергою процес забезпечення інформаційної безпеки перманентний, комплексний, соціально-культурні аспекти є важливими його компонентами поряд з правовими та організаційно-технічними засобами і методами. Вивчення особливостей функціонування основних заходів інформаційної безпеки призвело до висновку, що систему захисту безпеки неможливо побудувати, ґрунтуючись винятково на технічних засобах. Насамперед міцність системи безпеки визначається професіоналізмом і особистісними якостями кожного з членів колективу, а підвищення її рівня відбувається шляхом впровадження законодавчих і морально-етичних заходів. У процесі забезпечення інформаційної безпеки морально-етичні принципи і відповідальність кожного, засновані на прийнятих правилах поведінки в суспільстві і підкріплені заходами законодавчого характеру, на державному рівні виступають головним чинником побудови системи захисту. На цей час є гостра потреба в цілеспрямованому формуванні інформаційної культури суспільства, від якої багато в чому залежить успішне рішення проблем і викликів, що виникають в процесі становлення глобального інформаційного простору і, відповідно, проблем інформаційної безпеки загалом.

Таким чином, основу інформаційної безпеки становить поведінка соціального суб'єкта, який ясно усвідомлює свої права і обов'язки. При цьому система морально-етичних норм виступає як керівництво безпечного застосування інформаційних технологій і формування суспільних відносин в інформаційній сфері. В забезпеченні безпеки інформаційних технологій на перший план виходить інформаційна етика, яка спрямована на інформування кожного соціального суб'єкта про його права та обов'язки в інформаційному суспільстві, від відповідальності за створення і використання інформаційно-комп'ютерних технологій та інших форм інформації.

Українська держава включена в процес загальної інформатизації суспільства і формування єдиного світового інформаційного ринку. Такі перетворення призвели до того, що на цей час все більш актуальний характер набуває забезпечення інформаційної безпеки як невіддільного елементу її національної безпеки, а захист інформації перетворюється на одне з пріоритетних державних завдань. Проблема створення і підтримки захищеного середовища інформаційного обміну, яке зумовлює певні правила і політику безпеки сучасної держави, є досить актуальною, оскільки сьогодні головним стратегічним наці-

ональним ресурсом, основою економічної та оборонної могутності держави стає інформація та інформаційні технології. Інформація в сучасному світі є таким атрибутом, від якого у визначальному плані залежить ефективність життєдіяльності сучасного суспільства. Інформаційні технології принципово змінили обсяг і важливість інформації, її потік в технічних засобах зберігання, обробки і передачі. Загальна комп'ютеризація основних сфер діяльності привела до появи широкого спектра внутрішніх і зовнішніх загроз, нетрадиційних каналів втрати інформації і несанкціонованого доступу до неї.

Інформаційна сфера держави – це єдиний інформаційний простір, який формується державними органами, громадськими, політичними і соціальними організаціями, а також громадянами, і функціонує на основі правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних і моральних принципів з урахуванням вимог і задач національної інформаційної безпеки.

Політику національної інформаційної безпеки потрібно проводити тільки в тих формах і тими методами і засобами, які притаманні і прийнятні демократичною правовою державою, тобто ґрунтуються на принципах демократії і верховенства права. Інформаційне законодавство повинно бути спрямовано на закріплення державної інформаційної політики, яка передбачає забезпечення гарантованого рівня національної безпеки в інформаційній сфері, нормального розвитку інформаційних технологій і засобів захисту інформації, виключення монополізму в цій галузі, запобігання розробці інформаційно-деструктивних технологій впливу на суспільство, захист авторських і суміжних прав тощо. Система забезпечення інформаційної безпеки України створюється і розвивається відповідно до Конституції України та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. Так, Закон України «Про основи національної безпеки України» розрізняє дві ключові категорії, які зумовлюють зміст і спрямованість державної політики в сфері інформаційної безпеки:

1) загрози національним інтересам і національній безпеці України в інформаційній сфері (ст. 7), до яких належать:

- прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;

- розголошення інформації, яка є державною і іншою, передбаченою законом, таємницею, а також конфіденційної інформації, яка є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави;

- спроби маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації;

2) основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері (ст. 8):

- забезпечення інформаційного суверенітету України;

- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;

- активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживання службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України;

- забезпечення неухильного дотримання конституційних прав на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації та журналістів, заборони цензури, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції, за виконання професійних обов'язків, за критику;

- прийняття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [12].

Тому пріоритетами державної політики забезпечення інформаційної безпеки України є:

- забезпечення послідовності заходів політики інформаційної безпеки на основі асиметричних дій проти всіх форм і проявів інформаційної агресії;

- створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз і оперативного реагування на них;

- протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляцій суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей і зміцнення єдності українського суспільства;

- розробка і реалізація скоординованої інформаційної політики органів державної влади;

– виявлення суб'єктів українського інформаційного простору, створених для ведення інформаційної війни проти України, і неможливість їх підривної діяльності;

– створення і розвиток інститутів, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку;

– вдосконалення професійної підготовки в сфері інформаційної безпеки, впровадження загальнонаціональних освітніх програм з медіакультури із залученням громадянського суспільства та бізнесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі вищевикладеного ми дійшли таких висновків:

1. Суспільні відносини в умовах інформатизації суспільства складаються і змінюються надзвичайно швидко. Суспільство повинно навчитися адекватно реагувати на ці зміни, приводячи суспільні відносини у відповідність з потребами реалій, попереджаючи появу небажаних для суспільства процесів. Для держави важливо мати сучасну концепцію входження в інформаційне суспільство. Вона повинна принципово відрізнятися від концепцій попередніх періодів розвитку держави, які були орієнтовані передусім на технічне забезпечення суспільних процесів.

2. Найважливіше завдання для держави на законодавчому рівні – створити механізм, що дозволяє узгоджувати процес розробки законів з прогресом інформаційних технологій. Природно, що закони не можуть випереджати життя, але важливо, щоб відставання не було занадто великим, оскільки на практиці, крім інших негативних моментів, це веде до зниження інформаційної безпеки.

3. Інформація набуває статусу одного з найважливіших національних ресурсів, що визначають економічний, науково-технічний і оборонний потенціал країни. Під впливом інформатизації всі сфери життя суспільства отримали нові якості – оперативність, гнучкість і динамічність. В сучасних умовах проблеми інформаційного забезпечення у всіх сферах діяльності за своєю значущістю та актуальністю перевершують проблеми подальшої

інтенсифікації виробництва, які до недавнього часу вважалися одними з головних.

4. На рівні особистості інформаційна безпека повинна забезпечити захищеність психіки і свідомості людей від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформування, спонукання до самогубства. На рівні суспільства і держави інформаційна безпека покликана забезпечити захищеність і, як наслідок, стійкість основних сфер життєдіяльності (економіки, науки, сфери державного і військового управління, а також суспільної свідомості) від небезпечних, дестабілізуючих і деструктивних інформаційних впливів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асаул А.Н. Организация предпринимательской деятельности. Санкт-Петербург : АНО ИПЭВ, 2009. 336 с.
2. Закон Украины «Об основах национальной безопасности Украины» : документ от 19 июня 2003 г. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
3. Захаренко К. Основные субъекты та институты информационной безопасности. *Научный вестник. Серия «Философия»*. Харьков : ХНПУ. 2017. Вип. 48 (часть I). С. 212–219.
4. Лисовская Ю.П. Информационная безопасность в современном глобализованном мире. *Вестник БДУ*. 2015. № 2. С. 93–97.
5. Муравська (Якубівська) Ю.Є. Інформаційна безпека суспільства: концептуальний аналіз. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. № 9. С. 289–294.
6. Панарин И.Н. Информационная война, PR и мировая политика: учебное пособие для вузов. 3-е изд. испр. и доп. Москва : Горячая линия Телеком, 2018. 370 с.
7. Поздняков А.И. Основы теории национальной безопасности. Электронное научное издание *Альманах Пространство и Время*. 2013. Т. 2. Вып. 1. С. 17.
8. Почепцов Г.Г. Информационная политика: навчальний посібник. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 88 с.
9. Alberts D.S. Defensive Information War: Problem Formation and Solution Approach. Washington : D.C. University Press, 1996.
10. Edelstein A. Total Propaganda. From Mass Culture to Popular Culture. Manchester : Royal Press, 1997.
11. Libicki M. Information Dominance. *Strategic Forum*. 1997. № 132.
12. Shultz R. H. Future War in the information Age. New Challenges for U.S. Security. London : London Print House, 1997.